

Vallásosság és poszttraumás növekedés: egy többdimenziós megközelítés

DORMÁN JÚLIA^{1*} – MARTOS TAMÁS^{1,2} – URBÁN SZABOLCS²

¹ Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pszichológia Intézet, Piliscsaba

² Semmelweis Egyetem, Egészségügyi Közszolgálati Kar, Mentálhigiéné Intézet,
Budapest

(Beérkezett: 2011. június 28.; elfogadva: 2011. december 9.)

A poszttraumás növekedés (PTN) és vallásosság kapcsolatának eddigi vizsgálatai során a vallásosságot túlnyomórészt néhány itemmel és egydimenziós jelenségként mérték. Vizsgálatunkban figyelembe vettük, hogy mind a PTN, mind a vallásosság multidimenzionális természetű, és az egyes jellemzők közötti kapcsolatokat komplexitásukban kívántuk megragadni. Feltételeztük továbbá, hogy a PTN egyik összetevője, a spirituális növekedés közvetíteni fog a vallásosság dimenziói és a PTN további tartományai között. Kérdőíves vizsgálatunkban 282 egyetemista és főiskolás hallgató vett részt, akik bevallásuk szerint valamennyien megéltek jelentős negatív életeseményt a vizsgálatot megelőző öt évben. Ezzel az eseménnyel kapcsolatban töltötték ki a Poszttraumás növekedés kérdőívet. A vallásosságot a Kritika utáni vallásosság skálával, az Intrinzik és extrinzik vallásosság kérdőívvel és a Vallásos keresés kérdőívvel mértük. A vallásosságskálák pontértékein főkomponens-elemzést végeztünk, és a következő három faktort kaptuk: hit, vallásos keresés és vallásos konformitás. Eredményeink szerint a spirituális változás a hit és a további növekedésszavak dimenziók kapcsolatát mediálta, a másik két vallásosságfaktor tekintetében viszont nem bizonyult közvetítő változónak. A vallásosságfaktorok közvetlen utakkal is kapcsolódtak a növekedés egyes dimenzióihoz. Összességében az adatok arra utalnak, hogy a vallásosság különböző jellemzői és a PTN összetevői között sokrétű, de alapvetően pozitív kapcsolat van, és az itt mért hitfaktor a PTN legerősebb előrejelzője.

Kulcsszavak: poszttraumás növekedés, hit, vallásos keresés, vallásos konformitás, spirituális növekedés

* Levelező szerző: Dormán Júlia, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Pszichológia Intézet, 2087 Piliscsaba-Klotildliget, Egyetem u. 1. E-mail: dorman.julia@gmail.com

1. Bevezetés

1.1. A vallásosság multidimenzionális megközelítése

A valláspszichológia fejlődésével egyre több kutatás tesz különbséget a vallásosság megélésének egyéni mintázatai között, igazolva, hogy a vallásosság – más pszichológiai jelenségekhez hasonlóan – összetett és sokarcú. Allport (Allport & Ross, 1967) a vallásosság érett és éretlen formájából indult ki az intrinzik és extrinzik vallásosságot mérő skálája megalkotásakor. Az extrinzik módon vallásos személy a vallást mintegy felhasználja, hogy biztonságban érezze magát, vigaszt kapjon és társaságot szerezzen. Ezzel szemben az intrinzik vallásosság elkötelezettséget, személyes döntést kíván, a hit áthatja az ember életét, gondolkodása nyitottabb és érettebb. Az extrinzik vallásosság tovább bontható személyes extrinzik és társas extrinzik komponensekre (Allport & Ross, 1967). Batson és Schoenrade (1991a,b) az allporti koncepciót újradefiniálva, a pejoratív intrinzik–extrinzik fogalompár helyett bevezette a vallás mint végcél (end) és a vallás mint eszköz (means) fogalmakat, és egy harmadik, ún. kereső (quest) orientációs típust is definiált, hogy a vallásossághoz való viszonyulás teljes palettáját lefedje. Az a személy, akire a kereső vallásosság jellemző, elfogadja vallási és egzisztenciális kérdésekben a bizonytalanságok jelenlétét, az abszolút válaszok hiányát, és nyitott a változásra.

Wulff (1997), a valláspszichológiai tipológiára nagy hatást gyakorló kutató két központi dimenzió mentén rendezte el a valláshoz való egyéni viszonyulásokat. Az egyik tengelyen a vallásos tartalmak értelmezési módját – a szó szerinti, illetve szimbolikus értelmezést –, a másik tengelyen a transzcendencia bevonásának mértékét helyezte el. Hutsebaut (1996) a wulffi séma alapján dolgozta ki a Kritika utáni vallásosság skálát, melyben négy attitűdformát különített el és mért a két tengely mentén (ortodoxia, külső kritika, relativizmus és második naivitás). A skála első magyar verziója ezt a négy dimenziót ragadja meg (Horváth-Szabó, 2003), az újabb, átdolgozott változat pedig a két tengely mentén méri a vallásos attitűdöket (Martos, Kézdy, Robu, Urbán, & Horváth-Szabó, 2009). A vallásosság többdimenziós megközelítése hasznosnak bizonyult többek között a mentális egészség és jóllét közötti összefüggések pontosítása esetében (összefoglalóan lásd Martos & Kézdy, 2008).

1.2. Vallásosság és poszttraumás növekedés

A poszttraumás növekedés (PTN) terminusa a Poszttraumás növekedés kérdőív (Posttraumatic Growth Inventory, PTGI) kidolgozásáról szóló cikkben jelent meg először nyomtatásban, Tedeschi és Calhoun (1996) tanulmányában. Meghatározásuk szerint a PTN nagyfokú kihívást jelentő életkörülményekkel való megküzdés nyomán megélt pozitív, pszichológiai változás. A PTN öt tartományát azonosították, ezek a következők: az élet fokozottabb megbecsülése, melegebb, nagyobb intimitással jellemezhető kapcsolatok átélése, a személyes erő fokozott érzete, új lehetőségek és életpályák felfedezése és spirituális változás (Tedeschi & Calhoun, 2005).

A PTN folyamatát súlyos életkrízis hozza működésbe, mely megrendíti a személynek a világról és az abban elfoglalt helyéről alkotott képét (Tedeschi & Calhoun, 2005). Az eseményekhez kapcsolódó érzelmek erős intenzitása döntő a „feltételezett világ” összeomlásában (Tedeschi, Calhoun, & Cann, 2007). A világról kapott új információ intellektuálisan és érzelmileg is érinti az egyént. Kezdetben a megküzdő viselkedés jellemző, mely kritikus az elsöprő erejű emóciók kezelésében, egyúttal beindul a kognitív feldolgozás is. A krízis által mozgósított kognitív feldolgozás és az alapvető sémák átírása a PTN kulcsfontosságú tényezője (Tedeschi & Calhoun, 2005).

Tedeschi és Calhoun nem hagyták figyelmen kívül az egzisztenciális, vallásos vetületét sem a traumafeldolgozásnak. Az általuk kidolgozott PTGI-ben (Tedeschi & Calhoun, 1996) külön dimenziót szentelnek a spirituális változásnak, elismerve, hogy nehézségek idején sokan Istenhez vagy egy világ feletti erőhöz fordulnak támogatásért. A PTN spirituális változás dimenziója és a további dimenziók együttjárása fényt vet arra, hogy trauma hatására a vallásosság is átmehet egyfajta transzformáción, a többi területen bekövetkező változással összhangban. Pargament, Desai és McConell (2006) empirikus kutatásokra építve a vallásosság három „növekedésspecifikus” komponensét különítette el, melyek fontos szerepet játszhatnak a nehéz vagy traumatikus események utáni növekedés folyamatában. A spiritualitás tehát: támogatást és erőt nyújthat a viszontagságok idején, döntő szerepet játszhat a jelentésadásban, valamint elősegítheti az életcélok és prioritások teljes átalakítását.

A PTN irodalmában több kutatást találunk, mely a vallásosság szerepére is kitér a traumával való megbirkózásban. A legtöbb PTN-re irányuló kutatás csak néhány ítemes kérdőívet használt a vallásosság vagy spiritualitás mérésére. Ezekben a kutatásokban a PTN általában gyenge vagy mérsékelt pozitív kapcsolatban volt a vallásossággal (pl. Bellizzi és mtsai, 2010; Milam, Ritt-Olson, & Unger, 2004; Smith, Dalen, Bernard, Baumgart-

ner, 2008). Azok a kutatások, melyek a vallásosság valamely egyedi dimenzióját ragadták meg a PTN-sel vagy a növekedés más mutatóival való összefüggésben, többnyire az intrinzik és kereső vallásosságra, illetve a vallásos megküzdésre fókuszáltak. Több kutató pozitív kapcsolatot talált az intrinzik vallásosság és a stresszfüggő növekedés között (Park & Cohen, 1993; Park, Cohen, & Herb, 1990; Park, Cohen, & Murch, 1996). Calhoun, Cann, Tedeschi és McMillan (2000) vizsgálatában a vallásos keresés két komponense (készenlét egzisztenciális kérdésekkel való szembenézésre és vallásos változásra való nyitottság) szignifikáns kapcsolatban állt a PTN-sel, sőt az utóbbi a növekedés bejósolójának bizonyult. A harmadik komponens, az önkritika és a vallásos kételyek pozitívként való felfogása viszont nem mutatott kapcsolatot a PTN-sel.

Prati és Pietrantonio (2009) metaanalízisében a vallásos megküzdés a pozitív újraértelmezéssel együtt a stresszel kapcsolatos növekedés mutatóinak (PTN, stresszfüggő növekedés stb.) legerősebb előrejelzője volt. Több kutatás is kimutatta a pozitív vallásos megküzdés és a PTN vagy stresszfüggő növekedés közötti pozitív összefüggést (Pargament, Magyar, Benore, & Mahoney, 2005; Pargament, Smith, Koenig, & Perez, 1998; Tarakeshwar és Pargament, 2001; Thombre, Sherman, & Simonton, 2010). A negatív vallásos megküzdés tekintetében ellentmondások voltak az eredmények: hol pozitívan, hol negatívan korrelált a növekedéssel, hol pedig nem mutatott vele összefüggést (Pargament, Koenig, Tarakeshwar, & Hahn, 2004; Pargament és mtsai, 1998, 2005; Tarakeshwar & Pargament, 2001; Thombre és mtsai, 2010).

1.3. A jelen kutatás célja

Az eddigi kutatások eredményei arra utalnak, hogy a vallásosság kitüntetett szerepet játszhat a traumafeldolgozásban és a negatív életeseményekkel való megküzdésből fakadó növekedés folyamatában. A vallásosság felmérésében leginkább egyszerű kérdésekre, így az intézményes vallásgyakorlásra vagy a vallásosság mértékének egyszerű önbecslésére támaszkodtak. Nyitva maradt azonban a kérdés, hogy a vallásosság mely jellemzői jelentősek ebből a szempontból, ennek megválaszolása pedig csak a vallásosság érzékenyebb mérőeszközeinek használatával lehetséges (Milam, Ritt-Olson, Tan, Unger, & Nezami, 2005)¹. A vallásosság és a PTN témájában a PTN fogalmát is általában homogénnek tekintették, és a ku-

¹ Több kutatás vizsgálta a vallásos megküzdést a PTN-sel való összefüggésben (pl. Pargament és mtsai, 2005; Thombre és mtsai, 2010), azonban a vallásos megküzdés nem a

tatók nem közölték a PTN különböző tartományaira vonatkozó adatokat. Kiemelt szerepűnek tekintjük a PTN spirituális változás dimenzióját, mely a negatív életesemény utáni növekedést és a vallásosságot egyaránt megragadja, ennél fogva közvetítő funkciót láthat el a két konstruktum közötti kapcsolatban.

Célunk a vallásosság és a PTN viszonyát komplex módon megragadni, hogy e jelenségek természetére jobban rávilágítsunk. A következő kérdésekre kerestük a választ: A vallásosság mely dimenziói különíthetők el mintánkban? Van-e összefüggés az egyes vallásosságdimenziók és a PTN dimenziói között? Lehet-e közvetítő (mediátor) szerepe a spirituális változásnak a vallásosság és a PTN közötti összefüggésben?

2. Módszerek

2.1. Minta

A kutatásban olyan egyetemista vagy főiskolás diákokat kértünk válaszadásra, akik az előző 5 év egy olyan jelentős negatív eseményéről tudtak beszámolni, amelyet traumatikusnak éltek meg. A résztvevők a kérdőív-csomagot interneten keresztül töltötték ki. A személyek összegyűjtése „hólabda”-módszerrel történt, többnyire vallásos közösségek levelezőlistáin keresztül, hogy a vallásos jelenségeket vallásos közegben tudjuk tanulmányozni. Összesen 326 fő válaszolt értékelhető módon (19 válaszadót kizártunk a mintából az instrukciók hiányos vagy pontatlan teljesítése miatt). Annak érdekében, hogy valóban traumatikus eseményekkel kapcsolatban gyűjtsünk PTN-tapasztalatokat, itt azoknak a személyeknek a válaszait elemezzük, akik számára az elmúlt 5 év legnegatívabb eseménye „számottevő” distresszel járt (5–7-ig jelölték egy hétfokú distressz-skálán; vö. Frazier & mtsai, 2009; Tedeschi & Calhoun, 1996). Így a jelen kutatás mintájának elemszáma 282 fő, 223 nő (79%) és 59 férfi (21%); a résztvevők átlagéletkora 23,3 év volt (szórás 4,2 év, életkori terjedelem 18–48 év).

A résztvevők tanulmányi területének megoszlása változatos (30% pszichológia, 19% bölcsészettudomány, 12% műszaki, 7% egészségügy, 7% pedagógia, 5% természettudomány, 3% hittudomány, 17% egyéb). A minta nagy része vallásgyakorló: 68% vallotta magát vallásosnak, 10% vallásos, de nem tartozik felekezethez, 21% nem vallásos. A vallásos minta 79%-a katolikus, 21%-a protestáns. A templomba/gyülekezetbe járás

vallásosság konstruktumot – mely vizsgálatunk tárgyát képezte –, hanem annak *megküzdésben* betöltött szerepét ragadja meg.

megoszlása: 51% hetente egyszer vagy többször, 10% legalább havonta, 19% évente néhányszor, 21% pedig soha nem jár vallási eseményekre.

A negatív életesemények, melyekről a személyek beszámoltak, a következők: párkapcsolati problémák (29%); gyász (25%); családi problémák (11%); egyetemen kapcsolatos problémák (5%); saját betegség vagy baleset (5%); betegség vagy baleset a családban (5%); egyéb (20%). Az utóbbi kategóriában előfordult például utcai támadás, abortusz, rablás, tömegbaleset és külföldi tartózkodással járó nehézségek.

2.2. Eszközök

A résztvevőknek a kérdőív elején meg kellett nevezniük az elmúlt 5 évből azt a „jelentős negatív eseményt (traumát), ami a legnagyobb hatással volt rád és a legtöbb nehézséget okozta”. Majd meg kellett jelölniük, hány éve történt az esemény, valamint egy 7-fokú Likert-skálán azt is meg kellett adniuk, mennyire élték meg az eseményt stresszkeltőként.

A PTN-t a Poszttraumás növekedés kérdőívvel (Posttraumatic Growth Inventory, PTGI) mértük. A Poszttraumás növekedés kérdőívet Tedeschi & Calhoun (1996) dolgozta ki traumatikus eseményeket követő pozitív változások mérésére. A magyar változat Nagy Henriett és Kulcsár Zsuzsanna (Nagy, 2004) munkája². A válaszadóknak egy ötfokú Likert-skálán kell megítélniük, milyen mértékben fordult elő az adott változás a megnevezett eseményt követően. A mérőeszköz 21 tételből és az alábbi alskálákból áll: az élet tisztelete, új lehetőségek, személyes erő, spirituális változás, másokhoz való pozitív viszonyulás. Az alskálák belső konzisztenciája a jelen kutatásban is megfelelő a Cronbach-alpha mutatóval mérve (az élet tisztelete: 0,713; új lehetőségek: 0,816; személyes erő: 0,733; spirituális változás: 0,710; másokhoz való pozitív viszonyulás: 0,811).

A vallásosságot a Kritika utáni vallásosság skála rövidített változatával, az Intrinzik és extrinzik vallásosság skálával és a Vallásos keresés kérdőívvel mértük, majd a kapott eredményeken főkomponens-elemzést végeztünk, hogy a vallásosság különböző dimenzióit precízebben megragadhassuk. A Kritika utáni vallásosság skála rövidített változata (Post-Critical Belief Scale Shortened Version, PCBS; Martos és mtsai, 2009) a hit és a vallásos tartalmak személyes megközelítéseinek megragadására alkalmas

² A kérdőív magyar változatának részletes pszichometriai elemzése e tanulmánnyal egy lapszámban jelenik meg folyóiratunkban: Kovács, É., Balog, P., & Preisz, L. (2012). A Poszttraumás Növekedésérzés Kérdőív pszichometriai mutatói hazai mintán. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 13, 57–84. (a szerk.).

eszköz. Két dimenziót mér, a vallásos kijelentések értelmezési módját, nevezetesen a szó szerinti és szimbolikus értelmezést, illetve a transzcendencia bevonásának mértékét. Az Intrinzik és extrinzik vallásosság skála (Age Universal I-E Scale) Maltby (1999) nevéhez fűződik, magyarrá a második szerző és munkacsoportja fordította. A kérdőív az Allport (Allport & Ross, 1967) által meghatározott két vallásosságtípust méri, az intrinzik és extrinzik vallásosságot, az utóbbi „társas” és „személyes” összetevőkre is bontható. A válaszadónak egy háromfokú skálán kell megítélnie, mennyire jellemző rá a 12 állítás. A Vallásos keresés kérdőívet Batson és Schoenrade dolgozta ki (Quest Scale, 1991a,b), a második szerző és munkacsoportja fordította magyarrá. A válaszadás 3-fokú skálán történik.

A három kérdőív tételeire adott válaszokon főkomponens-elemzést végeztünk merőleges Varimax forgatással, mely a vallásosság következő három faktorát különítette el: hit, vallásos keresés és vallásos konformitás. A *hit faktorát* főként az intrinzik vallásosság skála tételei súlyozták és a PCBS azon tételei, melyek a transzcendencia bevonását jelölték. A vallásosság elkötelezett, érettebb formája jelenik meg benne, mely áthatja a személyiséget (pl. „Eltökéltem törekszem arra, hogy vallásos hitem szerint éljem az életem”; „A Biblia mély igazságot tartalmaz, amely csak személyes kereséssel tárul fel”). A *keresés faktorát* főként a Batson-féle Vallásos keresés skála tételei, valamint a PCBS szimbolikus értelmezés tartalmú tételei súlyozták. A faktor magas értékei azt jelzik, hogy a személy nyitott a változásra, nem ragaszkodik az abszolút válaszokhoz, vallásossága inkább kereső jellegű (pl. „Számomra a vallásosságnak fontos része a kételkedés”; „Minden Istenről szóló kijelentést meghatároz az a kor, amelyben megfogalmazták”). A *vallásos konformitás faktorát* elsősorban az extrinzik vallásosság skála tételei alkották, illetve azok a tételek, melyek a PCBS eredeti, négytételes verzióban az ortodoxia-skálába tartoztak. Ez a faktor a hit társas hasznosságát és a tekintélyszemélyektől való függését testesíti meg (pl. „Főleg azért járok templomba, mert szeretek találkozni azokkal az emberekkel, akiket jól ismerek”; „Fontos vallási kérdésekre csak pap adhat választ”). A főkomponens-elemzés eredményét az SPSS által felkínált módon regressziós módszerrel három független változóba mentettük el, és a továbbiakban ezzel a három változóval számoltunk.

2.3. Adatelemzés

A PTGI-alskálák és a vallásosságfaktorok összefüggéseinek feltárására elsőként Pearson-féle korrelációs együtthatókat számoltunk. Majd a kutatásban szereplő változókat strukturális egyenletmodellezésbe vontuk be,

hogy a dimenziók közötti kapcsolatokat komplexitásukban megragadjuk. A strukturális egyenletmodellezéshez a Statistica 8.0 programcsomagot használtuk. Az összefüggések becslésére a Maximum-likelihood módszert alkalmaztunk. Független változóként a vallásos keresést, a hitet és a vallásos konformitást vittük be a modellbe. Független változónak a PTGI négy alskáláját (az élet tisztelete, új lehetőségek, személyes erő, másokhoz való pozitív viszonyulás) választottuk, és a spirituális változás mediátorszerepét feltételeztük a modellben. Lépésenkénti módszert alkalmazva eltávolítottuk a modelltől a nem szignifikáns utakat ($p \geq 0,05$).

3. Eredmények

A vizsgálatban szereplő változók közötti összefüggések megállapítására először Pearson-féle korrelációs együtthatókat számoltunk.³ Először a vallásosság-kérdőívek eredetileg kialakított alskáláit vetettük össze a PTN mutatóival, hogy adataink más vizsgálatok eredményeivel is összevethetők legyenek. Az ezekre vonatkozó átlagokat, szórásokat, illetve korrelációs számításokat az 1. táblázatban foglaltuk össze. Szembetűnő az intrinzik és a kereső vallásosság skálák konzisztens együttjárása a PTGI-alskálákkal, illetve a szimbolikus értelmezés és a PTN közötti korreláció hiánya.

Az általunk kapott vallásosságfaktorok és a PTGI alskáláinak leíró jellemzőit és korrelációit a 2. táblázatban foglaltuk össze. A PTGI alskálái mind szignifikáns, pozitív kapcsolatban állnak egymással. A hit faktor a személyes erőt leszámítva a PTGI minden alskálájával korrelál. A keresés az új lehetőségekkel és a személyes erővel mutat összefüggést, a vallási konformitás pedig az élet tisztelete és a másokhoz való pozitív viszonyulás alskálájához kapcsolódik szignifikánsan.

Következő lépésként strukturális egyenletmodellezést végeztünk, hogy a változók között pontosabb, komplexebb összefüggéseket kaphassunk. A kapott modell (1. ábra) illeszkedési mutatói kitűnőek ($\chi^2 = 10,678$; $df = 12$; $p = 0,557$; $NFI = 0,983$; $CFI = 1$; $RMSEA = 0$). Modellünk alátámasztja a spirituális változás mediátorfunkcióját a hit és a PTN további négy alskálája között. A hit változója egyúttal közvetlen úton, negatívan kapcsolódik

³ Bár a Pearson-féle korreláció számolásának egyik előfeltétele a változók normális eloszlása, ez a vallásosság és a PTN nem minden alskálájára teljesült. Ennek ellenére ezekkel a mutatókkal dolgoztunk, a központi határérték tételét (central limit theorem) követve. Ez alapján kellően nagy elemszám esetén (>100) az eljárás alkalmazható nem normális eloszlású változókra is anélkül, hogy az alapvető feltevések sérülnének a szignifikanciapróbák során (StatSoft, 1997).

1. táblázat. A változók közötti kapcsolatok korrelációs elemzése

	IV	EV	SzEV	TEV	TrB	SzÉ	Vker	Vkét
Átlag	2,357	1,662	2,030	1,294	6,718	8,231	1,921	2,100
Szórás	0,671	0,431	0,593	0,437	11,118	3,600	0,485	0,537
Az élet tisztelete	0,133*	0,116	0,104	0,087	0,062	-0,010	0,186**	0,206**
Új lehetőségek	0,220**	0,106	0,077	0,105	0,112	0,052	0,290**	0,053
Személyes erő	0,115	-0,008	-0,011	-0,001	-0,004	-0,012	0,126*	0,280**
Spirituális változás	0,628**	0,341**	0,319**	0,241**	0,515**	0,047	0,371**	0,147*
Másokhoz való pozitív viszonyulás	0,187**	0,187**	0,169**	0,140*	0,143*	-0,088	0,194**	0,190**

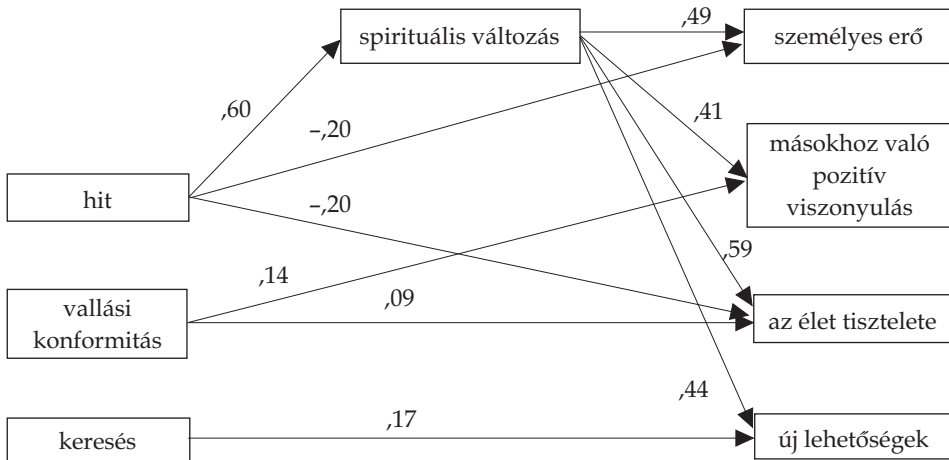
* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; IV = intrinzik vallásosság; EV = extrinzik vallásosság; SzEV = személyes extrinzik vallásosság; TEV = társas extrinzik vallásosság; TrB = transzcendencia bevonása; SzÉ = szimbolikus értelmezés; Vker = vallásos keresésre való nyitottság; Vkét = vallásos kételyekre való nyitottság

2. táblázat. A változók közötti kapcsolatok korrelációs elemzése

	Átlag	Szórás	Hit	VKe	VKo	1.	2.	3.	4.
1. Az élet tisztelete	2,92	1,20	0,128*	0,086	0,135*				
2. Új lehetőségek	2,53	1,26	0,209**	0,236**	0,056	0,523**			
3. Személyes erő	2,70	1,20	0,067	0,123*	0,011	0,539**	0,575**		
4. Másokhoz való pozitív viszonyulás	2,81	1,05	0,197**	0,057	0,180**	0,471**	0,505**	0,402**	
5. Spirituális változás	2,32	1,67	0,599**	0,042	0,086	0,476**	0,446**	0,371**	0,416**

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; VKe = vallásos keresés; VKo = vallásos konformitás

az élet tisztelete és a személyes erő alszkáláihoz. A keresés és PTN-skálák, illetve a vallásos konformitás és PTN-skálák között nem bizonyult mediátornak a spirituális változás. Viszont a keresés és a vallásos konformitás közvetlen utakon, pozitívan kapcsolódik a PTN egyes tartományaihoz. A keresés az új lehetőségeket jósolta be, a vallásos konformitás pedig az élet

1. ábra. Útmodell a sztenderdizált együtthatók feltüntetésével.
Minden út szignifikáns ($p < 0,05$)

tisztelete és a másokhoz való pozitív viszonyulás prediktorának bizonyult.

A vallásos változók direkt, indirekt és összesített hatását is kiszámoltuk a PTGI négy, modellünkben függő változóként szereplő alskálájára, az ezeket jelölő sztenderdizált regressziós együtthatókat a 3. táblázatban foglaltuk össze. A hatások minden esetben szignifikánsnak tekinthetők

3. táblázat. A vallásos változók direkt, indirekt és összesített hatásai a négy PTGI-alskálára

	Az élet tisztelete			Új lehetőségek		
	direkt	indirekt	összesített	direkt	indirekt	összesített
Hit	-0,20	0,354	0,154	-	0,264	0,264
VKe	-	-	-	0,17	-	0,17
VKo	0,09	-	0,09	-	-	-

	Személyes erő			Másokhoz való pozitív viszonyulás		
	direkt	indirekt	összesített	direkt	indirekt	összesített
Hit	-0,20	0,294	0,094	-	0,246	0,246
VKe	-	-	-	-	-	-
VKo	-	-	-	0,14	-	0,14

Minden direkt, indirekt és összesített hatás szignifikáns ($p < 0,05$); VKe = vallásos keresés; VKo = vallásos konformitás

($p < 0,05$). A vallásos változók összességében az új lehetőségek és a másokhoz való pozitív viszonyulás esetében bírtak a legnagyobb bejósoló erővel. A vallásosságfaktorok közül a hit volt a legerősebb prediktor, az összesített hatást tekintve mind a négy PTGI-alskálát szignifikánsan pozitívan előrejelezte.

4. Megbeszélés

Kutatásunkban a PTN és a vallásosság kapcsolatát kívántuk megragadni többdimenziós megközelítésben. A vallásosság három faktorát határoztuk meg a Kritika utáni vallásosság skála rövidített változata, az Intrinzik és extrinzik vallásosság skála és a Vallásos keresés kérdőív segítségével, melyeket a PTGI négy alskálájával összefüggésben vizsgáltunk.

Az eredményekből kitűnik, hogy a hit dimenziója van a legszorosabb kapcsolatban a növekedéssel, és összességében pozitívan jelzi előre mind a négy PTGI-alskálát. Ez aláhúzza azokat a kutatási eredményeket, melyek a hitre jellemző intrinzik vallásosság és a stresszfüggő növekedés pozitív együttjárását taglalták (Park és mtsai, 1990; Park és Cohen, 1993; Park és mtsai, 1996). Vizsgálatunk új eredménye, hogy a hit a spirituális változáson keresztül kapcsolódik a PTN-hez.

Ha egy személy, akit a hit magas szintje jellemez, traumával való találkozáskor spirituális változáson megy keresztül, ez a növekedés további területein is megmutatkozik. Amennyiben a hithez nem társul spirituális változás, a PTN más területeken sem jelenik meg, vagy éppen kisebb mértékű lesz, ahogy ezt a modellünkben szereplő negatív irányú utak ábrázolják. Ez az eredmény a hit kétarcúságára vethet fényt, amit nevezhetnénk „élő” és „halott” hitnek. Amennyiben a személy vallásosságát aktívan bevonja a megküzdés folyamatába, ez a vallásosság fejlődésében fog megmutatkozni, ami segíteni fogja a személyt a negatív esemény feldolgozásában és pozitív konstrukciójában. Ha viszont valakit bár erős vallásos nézetek jellemeznek, de ezek merevek és nem konvergálnak az élet többi területével, negatív események hatására nem fog megjelenni poszttraumás növekedés. Az előírások túlhangsúlyozása szemben állhat az én hatékonyságába vetett bizalommal és a valóság elfogadásával, ezt jelezheti a személyes erő és az élet tisztelete, valamint a hit között megjelenő negatív kapcsolat.

A hit dimenziójával szemben a vallásos keresés és a konformitás nem a spirituális változás tapasztalatán keresztül függ össze a növekedés egyes tartományaival. A keresés közvetlen úttal az új lehetőségekhez kapcsolódik; azt gondoljuk, a keresés természeténél fogva az „újra” van ráhangolva, és hogy e vallásos attitűd gyökerében a személyiség alapvető nyitott-

sága állhat. Barrett és Roesch (2009) szignifikáns kapcsolatot talált a kereső vallásosság (Vallásos keresés kérdőívvel mérve) és a Big Five modell nyitottság dimenziója között. Calhoun és munkatársai (2000) kutatásukban a vallásos keresést a ruminációval együtt vizsgálták, és kapcsolatot is találtak a két konstruktum között. Támogatjuk azt a felvetésüket, mely szerint azok, akik fontosnak tartják, hogy a megélt esemény értelmén és jelentőségén gondolkodjanak, nagyobb valószínűséggel számolnak be PTN-ről.

A vallásos konformitás is vezethet PTN-hez, ha a vallásosság még kiforratlan, tekintélyszemélytől átvett vagy eszközalapú megjelenését is tükrözi ez a dimenzió. A személyt ez a viszonyulási forma is megerősítheti a trauma megélése kapcsán az életét irányító értékekben, másokkal való kapcsolatában. A vallásosság „felhasználása” krízishelyzetben lehet adaptív is. Emellett úgy véljük, a konformitás-dimenzió a hit kialakulatlan, „éretlenebb” formáját prezentálva társas kapcsolatokban megmutatkozó függő magatartáson keresztül is kapcsolódhat a másokhoz való pozitív viszonyuláshoz.

Kutatásunkban meghatároztuk a vallásosságnak azt a formáját, melyhez a növekedést szorosan tudtuk kötni, s amely a PTN egy tartományán keresztül hat ki a növekedés további területeire. Azt mondhatjuk, az a hit, amely negatív életesemények hatására fejlődésen megy keresztül, az élet összes területén növekedést hoz: átrendezi a prioritásokat, új lehetőségeket fed fel és az önmagunkba és másokba vetett bizalmat támasztja fel. A vallásossághoz való kereső típusú vagy konformista hozzáállás is – ha nem is hat ki minden területre – kapcsolódhat a növekedés egyes formáihoz.

Modellünkben bemutattuk a vallásosság és a PTN közti kapcsolatok sokrétűségét, viszont kutatásunk nem érinti a trauma vallásra gyakorolt hosszú távú következményét. Bár eredményeink alapján a hit a vallásosságnak az a formája, melyen keresztül a spirituális és más területeken történő növekedés leginkább megjelenik, úgy gondoljuk, a kritikus, „magyarázatot követelő” életesemények kimozdíthatják a személyt a vallásosság tovább nem tartható formáiból is. Hutsebaut (1996) Fowler (1981) vallásosságfejlődési modelljét alapul véve fejlődési szempontot is tulajdonít a vallásos attitűdöknek Kritika utáni vallásosság skálájában, amit Horváth-Szabó (2003) magyar mintán felvett eredményei is megerősítenek. Úgy véljük, a vallásosság átvett, periférikus vagy kereső formájából is el lehet jutni trauma hatására a hit érettebb elköteleződésére, viszont vizsgálatunkban az idáig eljutó személy már a „hit” kategória alapján válaszolt. A vallásosság és PTN témájában a fejlődési vonal fontos kutatási irányt jelölhet ki, melyet longitudinális vizsgálatok célozhatnak meg.

Végül érdemes megjegyezni, hogy a jelen vizsgálatban inkább a keresztény, intézményhez kötődő „vallásosságot” vizsgáltuk, kevésbé a tágabb

értelemben vett spiritualitást. Úgy gondoljuk, jelentős az átfedés a két fogalom közt, mégis lennének különbségek a traumafeldolgozás folyamatában. Ígéretes lenne a továbbiakban a tágabban értelmezett spiritualitás szerepét a keresztény, intézményes vallásossággal együtt is megvizsgálni.

Irodalom

- Allport, G.W., & Ross, J.M., (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(4), 432–443.
- Barrett, C.E., & Roesch, S.C. (2009). Evaluating the relationship between the five-factor model of personality and religious orientation. *Journal of Psychology and Christianity*, 28(3), 195–199.
- Batson, C.D., & Schoenrade, P.A. (1991a). Measuring religion as Quest: 1) Validity concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 416–429.
- Batson, C.D., & Schoenrade, P.A. (1991b). Measuring religion as Quest: 2) Reliability concerns. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30(4), 430–447.
- Bellizzi, K.M., Smith, A.W., Reeve, B.B., Alfano, C.M., Bernstein, L., Meeske, K., et al. (2010). Posttraumatic growth and health-related quality of life in a racially diverse cohort of breast cancer survivors. *Journal of Health Psychology*, 15(4), 615–626.
- Calhoun, L.G., Cann, A., Tedeschi, R.G., & McMillan, J. (2000). A correlational test of the relationship between posttraumatic growth, religion and cognitive processing. *Journal of Traumatic Stress*, 13(3), 521–527.
- Fowler, J.W. (1981). *Stages of faith: The psychology of human development and quest for meaning*. San Francisco: Harper and Row
- Frazier, P., Tennen, H., Gavian, M., Park, C., Tomich, P., & Tashiro, T. (2009). Does self-reported posttraumatic growth reflect genuine positive change? *Association for Psychological Science*, 20(7), 912–919.
- Horváth-Szabó, K. (2003). Hazai vizsgálatok a Kritika utáni vallásosságkálával. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 58(1), 127–152.
- Hutsebaut, D. (1996). Post-critical belief: A new approach to the religious attitude problem. *Journal of Empirical Theology*, 9(2), 48–66.
- Maltby, J. (1999). The internal structure of a derived, revised, and amended measure of the religious orientation scale: The 'Age-Universal' I-E Scale-12. *Social Behavior and Personality*, 27(4), 407–412.
- Martos, T., & Kézdy, A. (2008). Vallásosság, lelki egészség, boldogság. In K. Horváth-Szabó (szerk.), *Vallásosság és személyiség* (51–83). Piliscsaba: Pázmány Kiadó
- Martos, T., Kézdy, A., Robu, M., Urbán, Sz., & Horváth-Szabó, K. (2009). Újabb adatok a Kritika Utáni Vallásosság Skála alkalmazásához – elmélet és módszertan. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 64(4), 643–669.
- Milam, J.E., Ritt-Olson, A., Tan, S., Unger, J., & Nezami, E. (2005). The September 11th 2001 terrorist attacks and reports of posttraumatic growth among a multi-ethnic sample of adolescents. *Traumatology*, 11(4), 233–246.
- Milam, J.E., Ritt-Olson, A., & Unger, J. (2004). Posttraumatic growth among adolescents. *Journal of Adolescent Research*, 19(2), 192–204.

- Nagy, H. (2004). Poszttraumás növekedés és a traumafeldolgozás folyamatának néhány problémája. *Alkalmazott pszichológia*, 6(4), 120–133.
- Pargament, K.I., Desai, K.M., & McConell, K.M. (2006). Spirituality: A pathway to post-traumatic growth or decline? In L.G. Calhoun, & R.G. Tedeschi (Eds.), *Handbook of post-traumatic growth, research and practice* (121–137). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates
- Pargament, K.I., Koenig, H.G., Tarakeshwar, N., & Hahn, J. (2004). Religious coping methods as predictors of psychological, physical and spiritual outcomes among medically ill elderly patients: A two-year longitudinal study. *Journal of Health Psychology*, 9(6), 713–730.
- Pargament, K.I., Magyar, G.M., Benore, E., & Mahoney, A. (2005). Sacrilege: A study of sacred loss and desecration and their implications for health and well-being in a community sample. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 44(1), 59–78.
- Pargament, K.I., Smith, B.W., Koenig, H.G., & Perez, L.M. (1998). Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 37(4), 710–724.
- Park, C., & Cohen, L.H. (1993). Religious and nonreligious coping with the death of a friend. *Cognitive Therapy and Research*, 17(6), 561–577.
- Park, C, Cohen, L.H., & Herb, L. (1990). Intrinsic religiousness and religious coping as life stress moderators for Catholics versus Protestants. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(3), 562–574.
- Park, C.L., Cohen, L.H., & Murch, R. (1996). Assessment and prediction of stress-related growth. *Journal of Personality*, 64(1), 71–105.
- Prati, G., & Pietrantonio, L. (2009). Optimism, social support, and coping strategies as factors contributing to posttraumatic growth: A meta-analysis. *Journal of Loss and Trauma*, 14(5), 364–388.
- StatSoft Inc. (1997). Electronic statistics textbook. Letöltve: 2011. 06. 15-én: <http://www.statsoft.com/textbook/>
- Smith, B.W., Dalen, J., Bernard, J.F., & Baumgartner, K.B. (2008). Posttraumatic growth in non-hispanic white and hispanic women with cervical cancer. *Journal of Psychosocial Oncology*, 26(4), 91–109.
- Tarakeshwar, N., & Pargament, K.I. (2001). Religious coping in families of children with autism. *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 16(4), 247–260.
- Tedeschi, R.G., & Calhoun, L.G. (1996). The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9(3), 455–472.
- Tedeschi, R.G., & Calhoun, L.G. (2005). Poszttraumás növekedés: elméleti alapok és empirikus bizonyítékok. In Zs. Kulcsár (szerk.), *Teher alatt... Pozitív traumafeldolgozás és poszttraumás személyiségfejlődés* (37–67). Budapest: Trefort Kiadó
- Tedeschi, R.G., Calhoun, L.G., & Cann, A. (2007). Evaluating resource gain: Understanding and misunderstanding posttraumatic growth. *Applied Psychology: An International Review*, 56(3), 396–406.
- Thombre, A., Sherman, A.C., & Simonton, S. (2010). Religious coping and posttraumatic growth among family caregivers of cancer patients in India. *Journal of Psychosocial Oncology*, 28(2), 173–188.
- Wulff, D.M. (1997). *Psychology of Religion* (2nd ed.). New York: John Wiley and Sons

Religiosity and posttraumatic growth: A multidimensional approach

DORMÁN, JÚLIA – MARTOS, TAMÁS – URBÁN, SZABOLCS

In a previous research focusing on the relationship between posttraumatic growth and religiosity, religiosity was measured predominantly with single items and as a unidimensional construct. The present study regarded both posttraumatic growth (PTG) and religiosity multidimensional and aimed at capturing their relationships in their complexity. Spiritual growth, one aspect of PTG was assumed to mediate between dimensions of religiosity and further aspects of PTG. Self-report data was gathered from 282 university and college students, who stated that they had experienced a significant negative life event during the past 5 years. Posttraumatic Growth Inventory was used to assess PTG as a corollary of the event. Religiosity was measured with the Post-Critical Belief Scale Shortened Version, the Age Universal I-E Scale and the Quest Scale. Principal component analysis on items of these scales revealed three factors: faith, religious quest and religious conformity. Results show that spiritual growth may have a mediating role only between faith and aspects of PTG but not for the other two religious factors. The religious factors had also direct paths towards certain dimensions of growth. In summary, data suggest that the relationship between different aspects of religiosity and PTG is multidimensional and basically positive, and the factor of faith is the strongest predictor of PTG.

Keywords: posttraumatic growth, faith, religious quest, religious conformity, spiritual growth